

GA: Még egy fiktív történelmi regény?

PAZS: Igen.

GA: Múlt alkalommal Umberto Eco A prágai temető című, a 19. századot végigkövető történelmi regényéről beszélgettünk, amelynek főszereplője és narrátora egy képzelte szélhámos volt, aki az utólag tényként felfogott eseményeknek a recepcióját, a köztudatban való megkonstruálódását nagymértékben befolyásolta, okirathamisítással, kissé csúsztató titkosszolgálati jelentésekkel, miegymással. Akkor felmerült bennem a kérdés, hogy mi volna, ha a magyar történelemben olyan sarkalatos szerepet betöltő '48-cal is hasonló volna a helyzet? Ha az egy csaló tolla alól került volna ki? Akkoriban ajánlottad Fejér Béla Kossuthkiflijét. Megtaláltam benne '48–49-et, meg a fikciót is.

PAZS: A párhuzam egyetlen vonatkozásban állja meg a helyét: hogy, amint jelezted az imént, úgynevezett fiktív történelmi regényről van szó. A különbségek viszont számosak. Fehér Béla legújabb regényében szó sincs arról a fajta „posztmodern” megkonstruáltságról vagy kollázsjellegéről, mint Eco esetében. Ez egy „rendes”, egyenesvonalúan olvasható regény, amely persze nem nélkülözi a csalafinta fogásokat. De még mennyire nem! Mielőtt azonban belemennék ezekbe, kíváncsi volnék, hogyan értelmezted a Kossuthkifli „műfaj-meghatározásaként” szolgáló „hazafias kalandregény” szókapcsolatot?

GA: Jó, de aztán menjünk bele. Nyilván lehet simán is érteni, miszerint a haza szolgálatában álló emberek kalandjairól lesz szó a történetben. De ahogy olvastam, én egyre inkább úgy éreztem, hogy itt a hazafiasságot próbára tevő kalandokról zajlik az elbeszélés. Nem a szereplők, Swappach Amadé vagy Vödric Demeter patriotizmusáról, hanem az olvasóéről beszélek. Ami hazafiasság a '48-as tematikában maradt még, azt ügyesen mind szétcincálja, szétszálazza, próbára teszi a regény. Erre kiválóan alkalmas egy szökött szerelmespár mozgalmas útja az 1849-es Magyarországon át, akik egy bejglivel tele ládát szállítanak Pozsonyból Debrecenbe. Teszik ezt annak a gyanúnak az ellenőrzése végett, hogy a bejglik nem kémüzenetet hordoznak-e. A téma önmagában is ironikus.

PAZS: Igen, ugyanakkor mégsem hiszem, hogy valamiféle radikális újraértelmezésről vagy kritikáról volna szó. Ez egy olyan kalandregény, amely a magyar nemzeti öntelmezés számára mérföldkönek számító '48-as ethosz (és a hozzá kapcsolódó irodalom) fontos motívumait használja fel szelíd iróniával – ugyanakkor hamisítatlanul kalandos, olvasmányos formában, nem engedve, hogy a túlzott reflexió az élvezhetőség rovására menjen.

GA: Látom, kapálózol az újraértelmezés ellen. Valóban nem mérföldkö, de az iróniája nem szelíd. Olyan stílusban fogalmaz, amiről nekem Parti Nagy Lajos Ibusárja jutott eszembe. A szereplők egy részében az Ibusárhoz hasonlóan heroikus fellángolás, amely túlzottan fellengzős nyelvezetben nyilvánul meg, másik részében pedig ármánykodás, rosszindulat és kicsinyességet tükröző, szinte mesebelien gonoszkodó szóhasználat. „Az egész ferde eszű nemzetet” (77.) parodizálja, hogy egy regénybeli kifejezést idézzek. Fehér regényében azonban ez, a személyiség torzulásait felépítő nyelvezet kissé visszafogottabb, mint Parti Nagynál, ezért az olvasó könnyebben halad a szövegben.

PAZS: A nyelvi megformáltság kapcsán muszáj elmondanom: ritkán látni olyan irodalmi művet, amelynek szerzője ennyire lényegretörően és tudatosan használta volna könyvének mottóját. Azaz mottóit. A regény elé illesztett három idézet ugyanis szinte teljes egészében összefoglalja, hogy milyen hagyományrétegekből dolgozik az író. Van itt egy Jókai-idézet, és a Kossuthkifli, ha valami, hát a Jókai-regényvilágot (történetstílust, karaktereket, témavilágot) vaskosan felhasználja alapanyagként, úgy, hogy közben viszonyul is hozzá, a paródia eszközeivel. Az Esterházy-mottó épp az általad is említett „nyelvkérdés” miatt fontos: Fehér Béla lenyűgöző nyelvi környezetet teremt történeti és szereplői számára. Benedek Elek megidézése pedig a népmesei hagyományt hozza közel, azt a motívumvilágot, amely Fehér számára most, de korábban is rendkívül meghatározó volt. A Zöldvendéglő olvasásakor szerettem bele ebbe a fajta prózába, amelyet, némi joggal, szokás mágikus realistának is nevezni.

GA: A nyelvi környezet apropóján kiemelnék egy jelenetet, amelyet különös kedveltem: a történet egy adott pontján egy dobozból dzsinnhez hasonlóan kiugrik/kilövell/megjelenik egy 800 éves ember, aki magát „maradék magyarnak”, „maradék magyar”-nak nevezi. És megszólal, és nem mást, mint az Ómagyar Mária-síralomból ismerős nyelvezetet használja. Amelyet, ugye, pontosan nem ismerhet senki, csak feltételezések vannak a szókincsre, nyelvi struktúrára nézve. És ez a „doboz ember” rendesen kommunikál, ilyen mondatokban: „Agyagóba ágyald, husa iremest porsul” – mondja, amikor a nyúlhúst elássa a tűz mellé, hogy ízletesebbre készüljön (97.). Fehér Bélának ezt a gesztusát, hogy a 14. század eleji nyelvezet rekonstruálására tegyen (ha mégoly tréfás is) kísérletet, legalábbis bátornak találtam. És igen-igen szórakoztatónak. Az már, hogy a varázsigé, amivel a maradék magyar ki lehet csalni dobozából, a József Attilára utaló „fűtös gyöngy”, csak ráadás irodalomolvasói élvezetből.

PAZS: Számítatlan ilyen apró poén van elrejtve a regényben (visszatérve a csalafintaságokra). A vége felé hőseink egy szomorkodó juhással találkoznak, aki veszni hagyta a nyáját, a gazdája elkergette, s ezért lluskájától is valószínűleg készült. Jó, hogy említetted Füzegyet, a „maradék magyar” – Fehér Béla regényében hemzsegnek a mesészerű fordulatok és mágikus figurák: kísértetek jelennek meg, és az elholtak lelkei faágakon fészkelnek, miután kirepültek. A mesészerűséget pedig a groteskségig elmenően fergeteges humorral bolondítja: amikor a vénséges vén banyának öltözött orosz kém főbe lövi gémeskútnak álcázott kollégáját, az ember még nevetni is elfelejt a meghökkenéstől.

GA: Visszatérve a regény posztitáságra: szerintem éppen az itt elhangzott elemek miatt újító jellegű a Fehér Béla könyve. '48-nál kevés leterheltebb témát lehetne találni a magyar kultúra tárházában, és a kérdéskör tálalása többnyire patetikus, ebben talán egyetértünk. Az, hogy a szerző ilyen merészen és könnyedén írja le az 1849-es kaotikus magyarországi állapotokat, és ennyi iróniával mutat rá a köztársaság ügyén buzgalkodó Swappach Amadé és társai tévhiteire, előítéleteire, korlátoltságára, friss megközelítésnek tűnt nekem. A reflexió valóban nem megy az olvasás örömeinek rovására, de ez már más kérdés. Éppen ezért lehet jó: több emberhez elérhet '48 újraértelmezése. Ne áltassuk magunkat: elképesztően sokan vannak, akik a kőszívű ember fiainál nem haladtak tovább ezen a téren.

PAZS: Csak részben értek egyet veled. Nem hiszem, hogy a szerző célul tűzte volna ki '48 „újraértelmezését” vagy „leleplezését”: a magyar mentalitásban régtől meglévő alapképleteket ütközteti, de ítéletet nem mond: az elvakult kossuthista Swappach Amadé semmivel sem negatívabb figura, mint ármányosan császárpárti édesapja, Ferdinánd, és jellemző, hogy a végén – vigyázat, poéngyilkosság következik! – mindketten elpusztulnak, ráadásul egymás kezétől. Fehér Béla a lehető legemészhetőbb formában (és

ez egyáltalán nem baj, sőt) beszél mélyen gyökerező (nem tudom másként mondani) nemzetkarakterológiai vonásainkról: az, ahogyan az ifjabb Swappach – teljesen képtelenül – kisüti, hogy a bejglirendelés tulajdonképpen álcázott ellenséges összeesküvés jele, sokat elmond mai, paranoid közállapotainkról is.

GA: Én sem gondolom, hogy „csak” a szabadságharcosokat leplezi le. Hanem egy kicsit mindenkit. Erre meg egyébként nem is gondoltam, hogy a mai közállapotok is tükröződnének a regényben. Pedig, hát, persze.

PAZS: Jókait viszont ne bántsod, Fehér sem bántja. Sőt, oly módon épít rá, ahogyan Jókai a kalandregény – néhol a filléres ponyvák – korabeli sémáira. Közben pedig, furmányosan, újra megteremti azt a kort, nagyon mai, kortárs szemléletmóddal, mégis úgy, hogy a magunkénak érezhessük. És összegyúr egy nyelvet, amely, amint említetted, az Ómagyar Mária-siralom nyelvelemeitől a Habsburg-kor németes és latinus szóhasználatáig terjed – a regény mégsem válik nehézkesen olvashatóvá tőle, gördülékeny és ízes marad. Az ízek amúgy is nagy szerepet játszanak itt: Cserna-Szabó András írja a könyv fűlszövegében, hogy a Kossuthkifli „a 19. század gasztronómiai tárháza, ízes hasregény”.

GA: Nem bántom, de most beveszem melléje Fehér Béla könyvét is. Kösz, hogy ajánlottad.

Kategória: Téka

Denumire autor: Gál Andrea - Papp Attila Zsolt

Látó Szépirodalmi Folyóirat